

Jelen tanulmány célja feltárni mindazokat a szerkesztési elveket és módszereket, melyek Kelemen Didák *Búzafejek* című prédikációskötetének háttérében húzódnak.

A hazai prédikációs irodalmunkra vonatkozó compilációkutatás első rendszeres vizsgálatát Bárczi Ildikó tette meg kandidátusi értekezésében, mely Laskai Osvát és Temesvári Pelbárt opusaira koncentrált.¹

Nehézséget okozott, hogy Pázmány nem mellékel sem thema-regisztert, sem index concionatoriust, sem index rerum memorabiliumot prédikációihoz, ami Kelemen Didák prédikációinak forrásától való leválasztását segítette volna, s amely indexek megléte a Bárczi Ildikó által vizsgált szövegekben kardinális szerepet töltött be. Így a két corpus elkülönítésénél azt a szempontot vettük figyelembe, hogy Kelemen Didák az átvételt rendszerint valamely Pázmány-citátumhoz kötve végzi, így Pázmány prédikációs ciklusából kiemelve az összes szentírási citátum locus-jelölését s egy keresőrendszerbe állítva azt, rávetítettük Kelemen Didák citátumhelyeire, s a kettő metszéspontján az esetek 75%-ában valóban átvételre bukkantunk.

Dolgozatunknak még egy nehézséggel kellett szembenéznie: a compilatio fogalmának értelmezésével. Bárczi Ildikó értekezése olyan jelenséggé értelmezte, mely a szövegszerű egyezések során a források megnevezésével számol, még ha azok nem is tekinthetők végső forráshelynek, s elsődleges funkcióját a fellelt anyag elrendezésében látja. Kelemen Didák viszont úgy kompilálja a Pázmány-műveket, hogy egyetlen helyen sem hivatkozik rá mint eredetire, egyéb forrásait viszont lokalizálja. Kivétel ez alól is akad, így a Lukácsy Sándor által említett nagypénteki prédikációja, melynek egy jelenetét „szóról szóra ugyanúgy adta elő (kicsit bővebben) az Érsekújvári-kódex”.² Ugyanígy jár el egy Kálditól való kölcsönzésnél a Vízkereszt utáni negyedik vasárnapra való prédikációban.³ Ezért esetünkben a fogalom horizontját ki kell tágítanunk, s belehelyezni mindazokat az átvételeket, amelyek a forrás megnevezése nélkül, és nem pusztán a szerző ismeretanyagának felvonultatása miatt kerülnek a textusba.

Mielőtt a compilációk rendszeres vizsgálatába kezdenénk, le kell szögeznünk, hogy Kelemen Didák prédikációi szerkesztése során kétpólusú forráshasználatot hozott létre. Ocskay György 1982-es tanulmányában hívja fel a figyelmet a következőkre: „Kelemen Didák Pázmány »Prédikációit« és »Kalauzát« egész szónoki tevékenysége alatt mintegy

¹ BÁRCZI Ildikó, *Ars compilandi: A középkori szövegformálás gyakorlata*, kandidátusi értekezés kézírata, Bp., 1994.

² LUKÁCSY Sándor, *A végtelen jövő*, Bp., 1998, 48.

³ LUKÁCSY Sándor, *Isten gyertyácskái*, Pécs, 1994, 159.

kézikönyvet forgatta, s a két művet együtt használta. Az erkölcsi témájú vagy dogmatikus jellegű beszédek forrásul a Pázmány-beszédek, a hitvitázó prédikációk esetében pedig a »Kalauz« megfelelő részei szolgáltak. A két alapvető Pázmány-mű felhasználási mértéke közt nincs mérhető különbség. Különösen érdekes, hogy Kelemen Didák a Kalauz szövegrészleteit is alkalmasnak találta prédikációi összeállítására, nyilván nem érzett lényeges különbséget.⁴ Ocskay Györggyel ellentétben azonban úgy látom, hogy Kelemen Didák nemcsak hogy alkalmasnak találta a *Kalauz* forrásul használatát, de a műfaji különbségeket is felismerte, ami jól látszik mindazon szöveghelyekből, amelyek a hallgatóságra alkalmazás, a jelenre fordítás eszközeivel élnek. Épp ezért egy sajátos kommunikációs helyzetet teremt, mely az eredeti szöveg szándékától eltekintve erőteljes kísérlet a hitviták prédikációra konvertálására. Ezért Kelemen Didák mindazokat a retorikailag értelmezhető helyzeteket választja forrásul, melyek önmagukban is hordoznak egyfajta prédikációra alkalmazási lehetőséget (invocatiók, exclamatiók).⁵

A források kezelésének különbsége leginkább az átvételek formájában érhető tetten. A *Prédikációk* lehetőséget adnak arra a gyakorlatra, hogy a kompilátor saját, szövegszerű elemekkel bővítse átvételeit. „Elsődleges szerkesztménynek minden beszéd esetében a felosztást kell tekintenünk”,⁶ ehhez képest másodlagos a saját elemekkel bővítés. A *Prédikációk* reprodukálásánál bátrabban él a szövegformáló eszközökkel, nagyobb a variációs készsége, az eredetitől való elszakadás igénye. Ezzel szemben a *Kalauz*-követő szövegek leggyakoribb átvételi módja az 1:1 arányú, módosítatlan átvétel.⁷

Ez igazolja azt az általános gyakorlatot, hogy a prédikátorok a dogmatikus tételek fejtegetését célzó textusaikban erősebben ragaszkodtak forrásuk pontos követéséhez. „A homiletikai szabályok ehhez nagyon hasonló módszert írtak elő: a felhasznált egyházi művek tanításait nem kell megváltoztatni, eltérő érvrendszerekbe állítani, hanem legtanácsosabb – és a teológiai igazság például gyakorlatlanság miatti véletlen csorbulása ellen is a legbiztosabb – pontosan követni, tételről tételre; a szövegezés variálásán itt nyilván nem az *ornamenta rhetorica* használatát értve elsősorban, hanem a közönségnek megfelelő közérthetőbb megfogalmazást.”⁸ Így a prédikátor mind a hallgatóságra, mind a szerzői szempontokra ügyelve kísérletet tesz a pázmányi vitairat műfaji, formai átkódolására.

Dolgozatunk a továbbiakban a korábban Ocskay György által felvetett, de teljességében meg nem fogalmazott kompilációs technikák rendszerezésére, a kölcsönzési tipológiák hálózatának megrajzolására tesz kísérletet. Jelen formájában dolgozatunk is csupán kísérletnek nevezhető, hiszen ideális állapotban ezen kölcsönzési típusok rávetíthetők

⁴ OCSKAY György, *Pázmány hatása Kelemen Didák prédikációiban*, ItK, 1982, 440.

⁵ Az átvett szakaszok az eredeti szövegben is megszólítással indítanak: „Kérd meg szent Cyrillust...”; „Kérd meg Aranyszájú Szent Jánost...”; „Hidgyük mindenütt...”; „Kérd meg Szent Cypriánust...”; „Kérd meg Szent Damascénust...”; „Lássuk azért...”; „Hallod e”, mely nyilván mondja...”; „Jusson eszünkbe mint jára Ábrahám...” *Búzafejek*, Böjt IV. vasárnapra való prédikáció.

⁶ BÁRCZI Ildikó, *Ars compilandi: A kérdés és megoldatlansága*, StudLitt, 1994.

⁷ A *Kalauz*-ból való kölcsönzésnél nem ritka a 60–70 sor átvétele, míg ennek mértéke a prédikációk esetében nem lépi túl a 15–20 sort.

⁸ KECSKEMÉTI Gábor, *Prédikáció, retorika, irodalomtörténet*, Bp., 1998, 192–193.

lennének további kompilált művekre. Ezt azonban megnehezíti az a tény, hogy az egyes átvételek esetében nem mindig jósolható meg előre az átvétel típusa, illetve az egyes szerzői koncepciók további átvételi típusokkal bővítenék. Így az alábbi rendszerezés egyetlen szerző alkotói műhelyébe enged bepillantást.

Ocskay György a következő típusokat ismerte fel: kihagyás, rövidítés, tömörítés; átfogalmazások, átdolgozások; egyéb eltérések Pázmány szövegétől. A továbbiakban ezt a hármast megtartva mutatjuk meg az általunk felvetett típusokat. Természetesen az átvételek szempontjából a tartalmilag és formailag módosítatlan egységek képviselik a többséget, az eddig fellelt átvételek 65 %-át. Ezek a szó szerinti egyezések sem érdektelenek, hiszen rávilágítanak arra, hogy az egyes szakaszok mennyire képesek belesimulni egy új gondolatrendszerbe, amit igazolni látszik a fent tárgyalt vitázó prédikációk példája.

Az egyes típusok megmutatását szolgáló példák közlésénél a bal oldali Pázmány, a jobb oldali rész Kelemen Didák művéből való. A lábjegyzetben közölt oldalszámok az adott típusba sorolható, további példák forráshelyeit jelölik.

Kompilációs típusok

Sűrítés, tömörítés

Kelemen Didák nemcsak a bonyolult pázmányi mondatokat sűríti, hanem a hallgatóságra nézve magasabb szellemi készültséget igénylő gondolatmeneteit rövidíti le olyan formában, hogy az eredeti tartalmat megtartva egyszerűsít. Tagmondatokat, esetleg kész mondatokat elhagyva teremt egységeket. Ez a mód kapcsolatot tart az átvételi formák azon típusával, amit ötletkompiláció névvel illettünk, a kettő közt az arányok húznak határt: ötlet átvétele esetében eredeti, pázmányi szavak is megmaradhatnak, de sokkal inkább a gondolatmenet az azonos, itt viszont az eredeti a nagyobb, s csekély számú betoldás fűzi egységgé az átvételt, akár fél oldal terjedelmű szöveget 3 sorba tömörítve.⁹

„A szem sirással, pokol füstinek csipásításával szünetlen tellyes: és a mint a Bölcs jelenti az egyiptomiak példájával, szörnyű állatok ábrázatit láttyák, tüzes lángot fűjnak, temérdek bűdös füstel gőzölögnek és szemekből rettenetes szikrákat szórnak, Quorum aspectus per timorem occidere potest, melylyeknek csak látása-is félelemmel ölheti embert. Soha pedig sem bé nem tehetik; sem el nem fordíthattyák szemeket efféle látások-előt. A fül egyéb

„A szem sirással, pokol füstinek csipásításával, és a rút ördögöknek szörnyű ábrázattáival kénosztatik. A fül ördögök ordításánál, karhozott emberek sirásánál, fog csikorgatásnál, és a végetlen jaj szónál egyebet nem hall. Az illatozás teli Lészen a karhozot testeknek utálatos bűdösségével.” (*Búzafejek*, 133.)

⁹ További példák ezen típusra: *Búzafejek*, *Elöljáró beszéd* 2, 47, 102, 114, 116, 145, 209, 284, 325, 336, 344.

musikát nem halhat, iszonyú fogcsikorgatásnál. Az illatozás teli léssen nem-csak kénköves bűdösséggel, hanem a kárhozottak teste perseléséből és bűdös izzadásából származott útálatos szagokkal.” (PÖM VII, 560.)

Kísérő magyarázat, betoldás

A kölcsönzések második nagyobb típusa, mely az átvétel kevésbé érthető, bonyolult pontján megakasztja az eredetit, és közbeékel, változó terjedelmű, 1–2 szótól a kész mondatig terjedő magyarázó, igazoló, a könnyebb megértést szolgáló egységet fűz hozzá, esetenként Pázmány gondolatsorát bontja tovább, oktató-rávezető módon, például: „...De mind ezektől nem kell úgy tartani, mint a feslett gonosz erkölcsstelen emberek barátkozása kovászszátúl; mivel semmiből hamarabb el nem ragad a latorság mint a gonosz társoktól.”¹⁰

Ezen kategóriába sorolandók azok az átvételek, amelyek egy pázmányi idézet visszakeresése utáni bővített magyarázatot adnak, például:

„Mint a virág; mely hamar elhervad...”
(PÖM VI, 91.)

„Minden test széna, és minden ő dicsősége mint a mezei virág, megszáradt a széna és elhullott a virágh.” (*Búzafejek*, 34.)

Kiegészítés-típusú átvétel, ahol a Pázmány által csak az előfordulási helyével jelzett vagy csak latinul közölt citátumot visszakeresi és beírja, illetve lefordítja (például 31, 217).

Kiegészítésének újabb változata a Pázmánytól átvett gondolat sor lezárásául szolgáló, saját kútforrásból való citátummal, esetleg teljesen új érveléssel való alátámasztása:¹¹

„...melyben testi táplálást vehetne ételével...” (PÖM VI, 54.)

„...melyben testi táplálást vehetne. Mivel ideje sem volt az ételre.” (*Búzafejek*, 35.)

„...a házasság után, nincs a maga testén hatalma az aszszonynak, hanem azt férjének adta: és, nem hogy a gonoszra, de még a jóra sincs aszszony-embernek hatalma testén.” (PÖM VI, 316.)

„Az Asszonynak nincs az ő testén hatalma, hanem a férfiúnak: hasonló képen pedig a férfiúnak is az ő testin nincs hatalma, hanem az asszonynak.” (*Búzafejek*, 108.)

¹⁰ *Búzafejek*, 139. A dőlt betűvel szedett rész Kelemen Didák saját hozzátétele.

¹¹ További, ezen kompilációs eljárással készült szöveg hely: 35, 108, 145.

Az önálló szövegképzés során jut el Kelemen Didák addig a szintig, hogy a Pázmány által felvetett gondolatokat, érveket, példázatokat, hasonlatokat strukturálisan átrendezze, s ezzel új gondolatrendszert teremtsen.

Ennek legkiválóbb esete a Septuagesima vasárnapra való prédikáció Kálvin-citátumai. Itt az állítás igazságát alátámasztó példák sorrendi cseréje zajlik.¹²

„...a mi világi életünk és minden állapotunk olyan mint a kevés-ideig-tartó *pára*; mely hamar elenyészik, olyan, mint a kemencze *füsti*; mely késedelem-nélkül eloszol: olyan mint a *tajték*, mely egy szelecskétől elszaggattatik: olyan, mint a *szél*; mely menten megyen és vissza nem tér: olyan mint a *virág*, mely hamar meghervad, és szárad: olyan, mint az *árnyék*; mely ha délig nő dellyest apad...” (PÖM VI, 91.)

„Keresztyének; kérlek az egy Istenért, szoktassátok arra magatokat, hogy az ilyen igaz töredelmességnak cselekedetít, mindennap egynehányszor újítsátok. Igen gyarlók vagyunk minnyájan; sokszor eszünkbe sem vészük és nagyokat vétkezünk.” (PÖM VI, 547.)

„...olyan a mi életünk, mint a *szél*, ... mely: menten megyen s vissza nem tér, avagy mint az *álmom*, mely csak rövid hivatásgh... csak olyan életünk, mint a *füst*, ... mely késedelem nélkül eloszol, avagy mint a *virágh*, mely hamar elhervad, ... olyan, mint a *tajték*, mely egy szelecskétől elszaggattatik, avagy mint az *árnyék*, ... mely ha délig nő, dellyest apad...” (*Búzafejek*, 33.)

„Mivel azért keresztyének igen gyarlók vagyunk minnyájan; sokszor eszünkbe sem vészszük, s nagyokat vétkezünk. Kérlek az egy Istenért, szoktassátok arra magatokat, hogy az ilyen igaz töredelmességnak cselekedetitt minden nap, többször is, kiváltképpen estve s reggel ujicsátok.” (*Búzafejek*, 46.)

Szócsere, behelyettesítés

Stilisztikai átértelmezés és egyszerűsítés vagy egyértelművé tétel áll háttérében. Gyakori megoldás, hogy a hallgatóságra nézve félreérthető vagy többértelmű kifejezést egyszerűsíti, stilisztikailag odaillőbbel vagy a prédikáció szempontjából hatásosabb, erősebb érzelmi töltésű szóval helyettesíti. Egyszerűbb változat például:

„...mint egy bűdös perváta...” (PÖM VI, 88.)

„...mint egy bűdös kamaraszék...” (*Búzafejek*, 34.)

¹² További példák ezen típusra: *Búzafejek*, 13, 32, 33, 102, 104, 110, 146, 153, 262, 264, 302, 350.

Félreértés kiküszöbölése például:¹³

„Azért vipera-mellet fekszik, úgy-mond Szent Jerónimus, aki gonoszakkal együtt-lakik. Mert ha barátod mocskos akármely tiszta légy, megmocskol, ha megillet. És... mind a jók, mind a gonoszak társalkodása *szeretésre indít.*” (PÖM VI, 408.)

„Sz. Hyeronimus... azt mongya: Vipera mellett... fekszik, aki gonoszokkal társolkodik; mert valamint a mirigyes ember lellete megbetegít, úgy a gonosz társaság, ha nem kerüllyük, *veszélyben viszen.*” (*Búzafejek*, 144.)

Előidézhet a csere erőteljesebb változatot (például 47, 135), de tompítást is (például 115). Néha igen szellemes megoldást talál, például:

„Ha pedig az ellenkező Atyánk fiai hitinek oly ereje vagyon, hogy azt valósággal eszik, a mitt hisznek, mikor éheznek, állyanak az udvarra nyelleyék a borza-túrót, higgyék, hogy jó étket esznek...” (PÖM IV, 381.)

„Ha pedig az ellenkező Atyánk fiainak oly ereje vagyon, hogy azt valósággal eszik, a mitt hisznek, mikor éheznek, állyanak az udvarra nyelleyék a levegő eget, higgyék, hogy jó étket esznek...” (*Búzafejek*, 227.)

Ezen tipológia körébe sorolandó a Pázmánynál pontosan jelzett személy-, hely- vagy forrásmegjelölés általános alakkal helyettesítése, például:¹⁴

„Szent Jób, azzal dicsekedik...” (PÖM VI, 548, 28.)

„...Erre nézve mondja a Bölcs...” (*Búzafejek*, 47.)

Előfordul ennek ellenkezője is, hogy Pázmány általánosítása helyett az általa a marginálisan jelzett forrás helyének visszakeresésével a konkrét változatot közli, például:¹⁵

„A Szent Írás sem egy helyen mondja...” (PÖM VII, 410.)

„...mert amint Isajás Proféta mondja...” (*Búzafejek*, 145.)

Ötletkompiláció

A kompiláció során létrejött, mélyreható Pázmány-ismeret elvezet a tudatosság olyan szintjére, ahol az eredetire már csak az ötlet szintjén van szüksége Kelemennek az alkotás folyamatában. Az önálló szerkesztmények dominanciája, a forrástól való elszakadás igénye jelzi, hogy a forrásból szavak, kisebb mondategységek beépítésével, de ugyanaz-

¹³ További példák ezen típusra: *Búzafejek*, 255, 259.

¹⁴ További példák: *Búzafejek*, 101, 105, *Ajánlás*, 5.

¹⁵ További példák: *Búzafejek*, 146, 156.

zal a gondolatsorral és annak logikai rendjét megtartva szerkeszti a saját textust. Leggyakoribb átvételi módja, igazolva az önállósodás igényét, például:

„Hová lehet annál irgalmasb szeretet, vagy szerelmesb irgalmasság, mint, hogy a mi Istenünk, miérettünk, elvetett teremtettségiért, kikre szüksége nem volt; sőt, cum adhuc inimici essemus, ellenségiért szolgálai ábrázatba öltözött; hogy betegségünkől meggyógyítana; veszedelmünkől kimentene? Számtalan nyavalyákba estünk bűneinkkel orvosunkhoz nem mehettünk, erőtlenségünk-miat: hanem, *visitavit nos Oriens ex alto*; ő jöve hozzánk, hogy meglátogasson, meggyógyítsa. Ördög tömlöczében, bűnök lánczával kötözve valánk; reménségünk nem lehetett, hogy magunkat felszabadítsuk: hanem a Fiú Isten magát adá, hogy ő-rajta kiváltozzunk aláhajla, hogy fel emellye az elesett embert: megüressíté magát, hogy mi gazdagodgyunk: befedé fényességes orczáját mint *Mojzes*, hogy ő-vélle nyájaskodhassunk.” (PÖM VI, 145–146.)

„Sok rút vétkek valának Sodoma-ban: mind azoknak gyökere a kenyér-ételnek bévsége volt, azt mongya az Isten: *Haec fuit iniquitas Sodomae, saturitas panis*. Szent Dávid, házasságtörésbe esék: mert ebédi jó-lakása-után szemléle Betsabeet... A teli has, fészke és forrása a bujaságnak És nincs oly nagy tüze az Etna-hegyének, mint az ifjú ember velejének, mikor jó étkekkel és borral felgyújtatik.” (PÖM VI, 559, 35.)

„Hova lehet ennél felségesb állapot? Hova lehet nagyobb méltóság, mint Isten fiának neveztetni, és az Egek Urát Attyának hini? Erre az állapotra, hogy minket a föld porából felemelhetne az áldott Jesus Egek csudája, mit cselekedett? Le jöve menyből, egy szeplőtelen Szűz méhébe szálla, megtestesüle, és ember fiává lön, hogy minket halál rabjait Isten fiai Dicsőséginek szabadságára hozhatná: Világon bűjdosóvá lőtt, hogy minket szám-kiveteteket menyországnak örökös Lakóivá tethetne.” (*Búzafejek*, 66–67.)

„A torkosság lön egygyik oka Sodoma veszedelminek, kinek sok gonoszságit elé számlálván Ezechiél Próféta, ezt is oda teszi *Haec fuit iniquitas Sodomae: superbia, saturitas panis, et abundantia*; Ezech. 16. v. 49. Ez volt Sodomának istentelensége: a kevélység a kenyérnek elégsége, és bővelkedése, és így Sodoma veszedelminek egygyik oka a torkosság volt.” (*Búzafejek*, 183.)

Egyszerűsítés

Az ötlet- és a tömörítő technikával szemben s a szócserevel rokonságban az eredeti tudós fejtegetést népszerűbb, a hallgatóságra nézve érthetőbb formában közlő módszer (például 37, 242, 265).

Az egyszerűsítő eljárások körébe sorolhatnák a Pázmánynál előforduló és veszélyesnek talált vagy félreérthető gondolatok elhagyása, módosítása, például:¹⁶

„Mihent Isten ezt a tekéletes töredelmességet lelkünkbe önti, *ottan, még a gyónás-előt bűneinket meg bocsátta...*” (PÖM VI, 547.)

„Mihelyt Isten ezt a tökéletes töredelmességet lelkünkbe önti, ottan bűneinket meg bocsátta, mert az isteni szeretettel egygyütt jár a bűnnek bocsánattya...” (*Búzafejek*, 46.)

Egyszerűsítés az idézet, a citátumhely (egyébként Pázmányt követő kiírásának) elhagyása, mely a következő helyeken indokolt: 45 (Pázmány itt a „tridentomi gyölekezet, Contritionem imperfectam; az iskolai Doktorok”-ra hivatkozik), 46 (az eredeti Szent Tamást citálja itt), 146 (Plutarkhosz-hivatkozás), melyekre Kelemen Didák hallgatóinak szüksége nem lehetett; a többi esetben szentírási helyet hagy el.

Az egyszerűsítés olyan problémát vet fel, melyre a későbbiekben még vissza kell térnünk.

Variáció

A kompiláció során keletkezett szövegek részesévé válhatnak újabb gondolatrendszernek, s ezáltal többirányú szövegformával kell számolnunk, ami abból adódik, hogy ugyanazt a tematikus egységet több prédikáció is feldolgozza, illetve maga Pázmány is visszatér sokszor ugyanarra a témára. Így kétirányú variáció lehetséges: egyrészt a már Pázmánytól átvett szakaszok újbóli kölcsönzése átdolgozott formában, illetve az öninter-tualizáló megoldás, ahol a saját alkotású példázat, gondolatmenet kerül újabb megfogalmazásba, példa ez utóbbira:¹⁷

„Az az fájdalom volt, (úgy mond) leg nagyobb, midőn a keresztre oly kegyetlenül minden tagomot ki húzták, hogy mind megszámlálhatták volna...” (*Búzafejek*, 338.)

„...kezeit, lábait által lyuggatták, és annyira ki csigázták, hogy minden csontyait megszámlálhatták...” (*Búzafejek*, 339.)

Az előbbire, azaz a Pázmány nyomán keletkezett variációra példa, előbb Pázmány, majd a két Kelemen Didák-variáció:

„...igaz-mondásáért, arczúl-csapdosák, úgy a szolgák-közzül egy, Christus Urúnkhöz fordulván, tellyes erővel arczúl-csapá őtet, úgy, hogy szent orcáján újainak helyei pecsételve maradnának, megkékülmenek, feldagadnának.” (PÖM VI, 637, 31–33.)

¹⁶ További példa: *Búzafejek*, 47.

¹⁷ További példák: *Búzafejek*, 31, 100, 120, 200, 231, 297, 327.

„Mert olly keményen csapta, hogy az orcáján újjának helyei pecsételve maradtak, el kékülének, meg dagadának.” (Búzafejek, 283.)

„...úgy, hogy egész teste kék, dagadott, pecsétekkel rakva volt, és nem csak meg dagadott Sz Orczája, a csapdosás miatt, hanem orrán száján a vér ki buzog vala...” (Búzafejek, 297.)

A variáció szempontjából különösen érdekes a két nagypénteki prédikáció, mivel mindkettő telve olyan koncentrikusan visszatérő mozzanatokkal, toposzokkal, ami dramaturgiáját hatásosan támogatja. Egyik ilyen, az eseményből is adódó, a szenvedések körét teljességgel kimerítő, annak bizonyos momentumaihoz visszatérő gyakorlat a vér, a vérzés láttatása (Szent Brigitta nyomán számszerűen közöl minden adatot, pontosan tudja, Jézus hány csepp vért veszített, ostorcsapást szenvedett...), koncentrikusan visszatér a Fájdalmas Anya sírásához, Jézus „átöltöztetéséhez”, látványosan mutatva be a külföle kelméket, melyeket Kajafás, Pilátus, Heródes tétetett rá. Az ostorozások, „pökdösések”, „arczul csapások”, „kékkülések”, „dagadások”, a kínzóeszközök részletes ecsetelése – megannyi visszatérő motívum.

Kihagyás

Az egyszerűbbé tétel módja, hogy a bonyolult pázmányi mondatok rövidített variánsukban kerülnek közlésre. A sűrítés-tömörítéssel tart rokonságot, ezen típus önállósítását az tette indokolttá, hogy a sűrítés során nagyobb egységeket forrásol, kihagyásnál a terjedelem határa nem lépi át az egy mondatnál nagyobb szöveget. Egyik változata szerint a latin citátumot, melyet Pázmány nyomán ő is közöl – holott hallgatóságára nézve nem lett volna rá szüksége, s feltehetően az írott változat igényesebbé tétele érdekében került be¹⁸ –, gyakorta elhagyja. Ocskay György vetette fel, hogy Kelemen Didák „munka közben ... visszakereshette a Pázmány által idézett helyeket, esetleg emlékezetből is helyettesíthette azokat.”¹⁹ Valóban végez pontosítást néhány helyen, emellett vannak elírásai is, közöttük két olyan tévedés, mely nem létező szöveghelyen lokalizálja citátumát: a Kohári

¹⁸ Erre hívja fel a figyelmet Kecskeméti Gábor: „Számos ... prédikációgyűjtemény kiadásakor a szerzők mindenekelőtt prédikátortársaikra számítottak mint feltételezett közönségre, művükkel mint segédkönyvvel kívánták szolgálni őket saját prédikációik elkészítésekor. De olyan prédikációk esetén is, amelyekben közvetlenül nem találunk utalást ilyen szándéokra, szembe kell néznünk azzal a ténnyel, hogy a prédikáció kinyomtatott formája bizonyosan nem azonos a gyülekezet előtt ténylegesen elhangzott szövegével; az olvasmányul szánt prédikáció akaratlanul is magasabb műveltséget kívánóvá, több vonatkozásban szakszöveggé alakult át.” (KECSKEMÉTI, *i. m.*, 42.) Erre a szándékoltságra reflektál Kelemen Didák az olvasónak írt ajánlása, mely szerint e „búzaszemekkel” csillapíthatja szellemi éhségét olvasója. A prédikációs gyűjtemény ajánlásában ez olvasható: „Ha azért a keresztény olvasó lelki éhségben vagon, nem lévén táplálására való kenyere, az az: bővön könyve, ezen Buza fejcskéket dörsöllye, és szemeket szedegetvén belőle, enyhítse éhségét, s ha annyira jutt és marad, más szükölködőknek is nyúttson”. Világosan megfogalmazódik itt a nyomtatásra szánt szöveg további használatra (további forrásolásra?) szánása.

¹⁹ OCSKAY, *i. m.*, 443.

Istvánnak szóló ajánlás 2. lapján a Gal. 15,16.-ot, a 48. lapon Mt. 3,19.-et jelöli meg forráshelyként, holott egyik sem létező.²⁰

„Azért, ha az aszszony-ember részeges, haragos, hazug, szitkos, átkozódó, rút, undok, büdös, beteges, bolond: *sőt a mint Sz. Pál mongya, ha Bálványozó*: velle kell túrni, noha úgy tetczenék, hogy szenvedhetetlen fogyatkozások ezek. De, ha ura ágyát Megfertezteti: az immár tűrhetetlen: azért bezzeg elbocsáthattya ember feleségét.” (PÖM VI, 317.)

„...nem jút eszébe, hogy Jejunium, juvenutis Paedagogus, a böjtölés őrző-mestere az ifiúságnak és hogy, Opimitas sapientiam impedit, exilitas expedit; a kövér-ség akadéka a bölcsességnek, melynek szerzője a karcsúság. Azért idejét, pénzt, böcsülleit vesztegetvén, kirekeszti szívéből az isteni félelmet...” (PÖM VII, 407.)

„Azért ha az Aszszony ember részeges, haragos, hazug, szitkos, rút, undok, beteges, büdös, bolond, vele kell túrni a Férfi-nak, noha úgy tetczenék, hogy szenvedhetetlen fogyatkozások ezek: Chrisost, in caput 4. Ad Ephes. Item 13. De ha ura ágyát meg fertőzteti, az immár tűrhetetlen, azért bezzeg el bocsáthattya ember Feleségét.” (*Búzafejek*, 101.)

„Azért eszébe sem jut, hogy a böjtölés őrző-mestere az Iffiúságnak: Azért idejét, pénzét, böcsületit vesztegetvén ki rekeszti szívéből az isteni félelmet...” (*Búzafejek*, 144.)

További problémák

Az átvételek közt sajátos kommunikációs helyzetet teremt az önmagára vonatkoztatás, amikor az intertextuális kapcsolat a szöveg és szerzője közt jön létre, például „Sz. Illyés Prófétarúl és Baál Papjairól olvasom...”²¹ ahol az olvasás nem az eredetiben, hanem Pázmány művében történik. Más esetben a Pázmány által mondottakat önmagára vonatkoztatja, aktualizálja, például: „álmélkodom véghetetlen nagy Irgalmasságodon, nagy tűrhető édes Atyai jó voltodon, hogy szenvedted-el töllem s mingyárt nem adtál az ördög hatalmában.”²² Az eredetiben általánosítás szerepel, szerzőnk önmagára érti.

Beszámolhatunk olyan szöveghelyekről is, amelyek a kölcsönző prédikáció textusában eredetinek tűntek, ám a későbbiek során rábukkantunk valódi forráshelyükre, de nem ugyanazon Pázmány-prédikációban, például: „Ha övék volt az igaz, és nem a mellyet ő előttök hitt a kereszténység, hol voltak egész ezer öt száz esztendeig, hogy annyi idő alatt tudományoknak csak híré sem hallotta e világ, mikor ama nagy szent Doctoroknak prédikállása zengett minden földön; Ha ugyan övék volt akkor-is az igaz, mikor nem vólt, nevezzenek csak egy falut egy várast, egy templomot, mellyet építettek, ahol pré-

²⁰ *Biblia Sacra iuxta Vulgatam versionem*, I, Stuttgart, 1969. – További példák ezen típusra: *Búzafejek*, 31, 33, 101, 102, 103, 139, 144, 146, 147, 187, 327.

²¹ Advent III. vasárnapi prédikáció.

²² *Búzafejek*, 288, 10–12.

dikáltak...”²³ A kompiláció logikusan PÖM III, 170-ről lenne várható, ahol Pázmány hasonlóról ír, s amelyből az egész prédikáció merít, mégsem ezt, hanem a PÖM VI, 371-et követi.

Nehéz továbbá elhelyezni azokat a citátumokat, amelyek a kölcsönzött prédikációban és Kelemen Didák átvett textusában is szerepelnek, hiszen a puszta idézetekből – a hasonló szövegkörnyezetben való előfordulás miatt – nehezen deríthető ki, vajon mindkét szerző ugyanazon citátumot tartotta-e odaillőnek ugyanazon gondolatmenet érvéül, avagy kompilációval állunk-e szemben (például 55, 190, 203, 244).²⁴

Összegzés

Valamennyi itt tárgyalt kompilációs eljárás alárendelhető egy olyan szerzői koncepciónak, amely számol a szakirodalom által oly hangsúlyozott hallgatóságra szabással,²⁵ így az egyszerűsítés alá valamennyi típus besorolható lesz. „A hallgatók tudásához vagy lelki igényéhez való alkalmazkodás ... nem kerül ellentmondásba az abszolút igazság kimondásával. A tantételek csak egyszerűsödnek, de érvényesek maradnak.”²⁶

„Medgyesi Pál is főként azért helyesli mások prédikációinak követését, ... mert azokban együtt található a tanításra alkalmas ige, annak függése, értelme, célja, teológiaiilag hibátlan magyarázata...”²⁷ Kelemen Didák is sokkal szorosabban követi Pázmányt a vitázó prédikációkban, a hallgatósághoz alkalmazkodás nem ölt akkora méreteket, mint más prédikációiban. Az alkalmazkodást itt két irányban kellett működtetnie: egyrészt az eredeti tételeinek követése révén, annak igazságai megtartásában, másrészt a közönség műveltségéhez való alakításban, mind retorikailag, mind stílusosan.²⁸ E három prédikáció igényessége felülmúlja szerzőnk minden más prédikációját, az alkalmazkodás ebben az esetben nem a hallgató közönségre szabott, inkább számít a művelt olvasóra, prédikátor-

²³ *Búzafejek*, 28.

²⁴ Ezen szöveghelyeket nem vettük fel a kompilált részek tárába, mivel úgy gondoljuk, hogy mindkét szerző elsajátíthatott olyan érvelési technikát, melybe az esetleges egyezések is beleillenek.

²⁵ Lásd BARTÓK István, *A casa rustica és a mechanici*, ItK, 1992; Uő., „Sokkal magyarabbul szólhatnánk és írhatnánk”: *Irodalmi gondolkodás Magyarországon 1530–1700 között*, Bp., 1998, 185–200; KECSKEMÉTI, i. m.

²⁶ KECSKEMÉTI Gábor, *Domini sumus: Vallási tanítás és nemesi reprezentáció 17. századi halotti beszédek inventiójában*, ItK, 1992, 387.

²⁷ KECSKEMÉTI, i. m., 395.

²⁸ Ez utóbbi terén a szakirodalom, főként Bán Imre hangsúlyozza, hogy 17. századi szerzők tolla alatt milyen stílusos változáson megy keresztül a prédikációs irodalom: „A *Concetto predicabile* c. fejezetében így ír [Tesauro]: »A spanyoloknak köszönhető tehát az új poétika dicsősége, amely a hispániai, tengeren és szárazföldön folyó kereskedelem okából hasonlatosképpen kikötött Nápolyban, ezért... nápolyi elmésségnek nevezték... Maga Montolmo... mondotta nekem egy napon, hogy nagyon hálás a nápolyi prédikátoroknak: megtanították őt a nép nagyobb gyönyörűségére prédikálni, anélkül, hogy izzadnia kellene.« Az a nézetem, hogy Csúzy Zsigmond, Kelemen Didák és mások általában »népiesnek«, »provinciálisnak« minősített stílusa ebben a hajóban utazik, főleg ami a hatáskeltés eszközeit illeti.” BÀN Imre, *Irodalomelméleti kézikönyvek Magyarországon a XVI–XVIII. században*, Bp., Akadémiai Kiadó, 1971, 59–60.

ra. „Az iskolázottság mértékétől függően kell a prédikátornak megválasztania, *hogyan* érheti el célját: mikor kell mindent a tanítás, oktatás szolgálatába állítania, és mikor pályázhat arra – különösen a nyomtatásra szánt beszédeknel érdekes ez! –, hogy irodalmi élményt is nyújtson, prózaszerkesztői művészetét is értékeljék.”²⁹

A prédikáció megszerkesztettségének és a közönség műveltségi szintjének kérdésében a beszéd *divisio* része látszik eldönteni a kérdést – a problémára Bartók István hívta fel a figyelmet. A 17. századi magyar szerzők közül Pázmány Péter kapcsán jegyzi meg, a Bitskey István által feltárt prédikációtípusokra hivatkozva: „A csekély mértékű eltérés szempontunkból igen jelentős: ezekben az esetekben a *propositio* – ellentétben az általánosabb sémával – csak egy témát jelöl meg, így elvész *divisio* jellege. Mint a korábbi példákban is láthattuk... a *divisio* hiánya vagy megléte fontos eszköze az egyszerűbb, illetve műveltebb közönséghez szóló beszédek szerkezeti megkülönböztetésének.”³⁰

Kelemen Didák prédikációiban igen gyakori a *propositio* elhagyása, megléte esetén sem jelzi (Pázmánnyal ellentétben), a beszédek *divisio* része kilenc prédikációban fedezhető fel (itt csupán azokat a szövegeket vettük figyelembe, amelyek kompilációval élnek, összesen 17-et).

Ami érdekessé teszi beszédeit, hogy a *propositio* jelölése és a *divisio* megléte csupán három prédikációban fedezhető fel, s ez épp a három vitázó prédikáció. E beszédeket szerkesztettségük és stiláris igényességük is kiemeli prédikációi sorából. Megfigyelhető továbbá, hogy mindazon szövegekben, amelyekben megtalálható a *divisio*, több a Pázmánytól származó átvétel, mint azokon a helyeken, ahol ez nincs meg. Ez alól kivétel a Nagypéntekre írott II. prédikáció, ahol a *divisio* ellenére is csekély számú az átvétel. E probléma felveti a kérdést, hogy a kompilációs eljárásokat nem kell-e az alkalmazkodás jeleként értelmeznünk, s a nagyszámú, bontatlan átvételeket a nyomtatott prédikációk, s így az igényesebb változat szolgáltójának tekintenünk. E kérdés egyelőre nem tisztázott.

Az egyezések rendje

Búzafejek oldal, sor	PÖM kötet, oldal, sor	Búzafejek oldal, sor	PÖM kötet, oldal, sor
Elöljáró b. 1. 12–15.	VI. xvi. 22.	Elölj. b. 2. 5–7.	VI. xvi. 20.
Elölj. b. 2. 10–11.	VI. xvii. 36.	Elölj. b. 2. 16–17.	VI. xvii. 8.
Elölj. b. 2. 18–19.	VI. xvii.	Elölj. b. 2. 20–24.	VI. xviii.
Elölj. b. 3. 1.	VI. xvii.	Ajánlás 1. 9–10.	VI. xvi, xvii.
Aj. 2. 3–7.	VII. 288.	Aj. 2. 8–11.	VI. 571. 10.
Aj. 2. 23–34.	VII. 192. 25–35.	Aj. 3. 1–2.	VII. 192. 36–37.
Aj. 3. 3–17.	VII. 193. 3–16.	Aj. 3. 18–26.	VII. 190. 26–34.

²⁹ BARTÓK, *i. m.*, 186.

³⁰ BARTÓK, *i. m.*, 196.

Búzafajok oldal, sor	PÖM kötet, oldal, sor	Búzafajok oldal, sor	PÖM kötet, oldal, sor
Aj. 3. 28–32.	VII. 190. 34–38.	Aj. 3. 34.	VII. 191. 19.
Aj. 4. 1–34.	VII. 191. 19–192. 9.	Aj. 5. 18–20.	VII. 470. 19–20.
Aj. 5. 21–23.	VII. 473. 4–6.	Aj. 7. 8–14.	VI. xxxvii.
Aj. 7. 24–27.	VI. xxxvii. 19–20.	Aj. 8. 33–34.	VII. 466. 1–3.
Aj. 10. 11–21.	VII. 192.	Aj. 10. 22–24.	VII. 194. 12–15.
Aj. 10. 25–26.	VII. 191.	Aj. 10. 27–28.	VII. 191. 33.
13. 20–24.	VI. 13. 16–20.	13. 21–24.	VI. 13. 24–26.
13. 25–27.	VI. 13. 28–29.	13. 28.	VI. 13. 27.
13. 30.	VI. 13. 29.	18. 4–6.	III. 166. 39–167. 1.
18. 10–16.	III. 171.	18. 16–20.	III. 171.
18. 22–23.	III. 171. 18.	18. 26–28.	III. 171. 24.
18. 29–33.	III. 171. 25.	19. 1–5.	III. 171. 10.
19. 6–16.	III. 171. 32.	19. 17–19.	III. 172. 10.
20. 3–6.	III. 174.	20. 7–11.	III. 174.
20. 12–29.	III. 176. 32.	20. 30.	III. 177. 18.
21. 1–9.	III. 177. 18.	21. 10–13.	III. 178. 19.
21. 17–27.	III. 178. 22.	21. 28–30.	III. 174.
21. 31–33.	III. 193. 16.	22. 1–9.	III. 193. 16.
22. 10–19.	III. 193. 26.	22. 20–32.	III. 194. 21.
22. 33–34.	III. 194. 33.	23. 1.	III. 194. 34.
23. 2–6.	III. 194. 34–195. 4.	23. 11–26.	III. 185. 25.
23. 26–32.	III. 185–186.	24. 1–6.	III. 185. 6.
24. 7–9.	III. 186. 15–16.	24. 10–12.	III. 186. 19.
24. 13–20.	III. 198.	24. 26–30.	III. 191. 24.
25. 3–19.	III. 198. 9.	25. 21–22.	III. 197.
25. 26–34.	III. 197. 8.	26. 1–2.	III. 169.
26. 5–8.	III. 173.	26. 12–14.	III. 169.
26. 15–17.	III. 218.	28. 2–6.	III. 185. 15.
28. 8–10.	III. 185.	28. 13–23.	III. 232.
28. 25–34.	VI. 371.	29. 1–3.	VI. 371.
29. 4–6.	VI. 365. 17.	29. 9–11.	III. 173.
30. 1–7.	VII. 266. 1.	30. 14–15.	III. 171. 24.
30. 18–20.	III. 174.	30. 21.	III. 176. 21.
31. 1.	VI. 81.	31. 2–7.	VI. 81. 9, 12.
31. 19–21.	VI. 82. 37.	32. 5–7.	VI. 82. 37.
32. 8–9.	VI. 82. 28.	32. 11, 17.	VI. 81. 35–82. 1.
33. 17–22.	VI. 82. 16.	33. 22–25.	VI. 91.
33. 26–30.	VI. 91.	33. 31.	VI. 91. 12.

Búzafejek oldal, sor	PÖM kötet, oldal, sor	Búzafejek oldal, sor	PÖM kötet, oldal, sor
34. 1–4.	VI. 91.	34. 8–10.	VI. 89.
34. 11–13.	VI. 88. 37.	34. 15–18.	VI. 91. 20–23.
34. 19–24.	VI. 91. 24–29.	35. 15–25.	VI. 54. 20–28.
36. 17–28.	VI. 54. 35–55. 6.	36. 32–33.	VI. 55. 23.
37. 1–5.	VI. 55. 23.	37. 6–14.	VI. 55. 30–38.
38. 11–14.	VI. 106. 8–12.	38. 18–19.	VI. 106. 9–10.
40. 5–6.	VI. 106. 9–10.	40. 7–8.	VI. 122.
43. 14–24.	VI. 231. 8–17.	44. 13–17.	VI. 540. 29–31.
44. 18–31.	VI. 540. 35–541. 9.	44. 32–34.	VI. 546. 1–3.
45. 1–28.	VI. 546. 5, 35.	46. 1–12.	VI. 547. 25–36.
46. 14–21.	VI. 547. 36–548. 2.	46. 21.	VI. 546. 36.
46. 22–28.	VI. 546–547.	46. 29–30.	VI. 547. 14–15.
46. 31–32.	VI. 547. 12–14.	47. 1–4.	VI. 548. 3.
47. 6–8.	VI. 548. 7–8.	47. 9–13.	VI. 548.
47. 14–19.	VI. 19–24.	47. 20–21.	VI. 548. 28.
47. 22–23.	VI. 551. 24–25.	47. 24–25.	VI. 548. 30–31.
47. 29–33.	VI. 549. 3–14.	48. 1–7.	VI. 548. 31.
48. 9–12.	VI. 552. 28.	48. 14–15.	VI. 542. 19.
48. 16–20.	VI. 542. 28–30.	48. 32–33.	VI. 543. 8.
49. 1–6.	VI. 543. 8–14.	52. 22–31.	VI. 231. 35–232. 3.
53. 4–13.	VI. 543. 18–30.	53. 28–32.	VI. 541. 28, 30.
55. 5–11.	VI. 232. 2–5, 7–8.	56. 7–9.	VI. 447.
65. 8–11.	VI. 147. 13.	66. 16–21.	VI. 146. 14.
66. 23–25.	VI. 146. 4.	66. 28–29.	VI. 138. 7.
66. 32–33.	VI. 145. 32.	67. 1–7.	VI. 145. 32.
67. 8–9.	VI. 142. 39.	67. 10–11.	VI. 132. 21.
67. 16–18.	VI. 142. 30.	67. 19–32.	VI. 146. 11–24.
68. 20–31.	VI. 154.	88. 8–11.	VI. 219. 15–17.
88. 12–26.	VI. 219. 17–29.	88. 27–33.	VI. 220. 20–29.
98. 7–10.	VI. 308. 30.	98. 11–12.	VI. 309. 13.
101. 5–11.	VII. 622. 26–32.	101. 20–24.	VI. 317. 7–12.
101. 25–33.	VI. 317. 13–26.	102. 1–5.	VI. 317. 13–26.
102. 6–7.	VI. 318. 6.	102. 13–22.	VI. 316. 4–12.
102. 23–27.	VI. 318. 30–35.	102. 28–29.	VI. 319. 4–5.
102. 30–34.	VI. 319. 8–14.	103. 9–12.	VI. 320. 34.
103. 13–17.	VI. 321. 1–5.	103. 18–21.	VI. 319. 17–20.
103. 22–23.	VI. 319. 24.	103. 24–26.	VI. 319. 28–30.
103. 30–33.	VI. 313. 23–30.	104. 1–2.	VI. 313. 32–33.

Búzafejek oldal, sor	PÖM kötet, oldal, sor	Búzafejek oldal, sor	PÖM kötet, oldal, sor
104. 3–5.	VI. 313. 33.	104. 12–14.	VI. 322. 21–24.
104. 15–18.	VI. 315. 27–30.	104. 19–23.	VI. 315. 34–36.
104. 29–32.	VI. 313. 32–34.	105. 1–2.	VI. 313. 32–34.
105. 11–17.	VI. 311.	105. 24–30.	VII. 630. 28–32.
107. 3–14.	VII. 189. 5–15.	108. 1–4.	VI. 316. 15.
107. 19–20.	VII. 624. 22.	110. 20–24.	VII. 403. 25.
110. 25.	VII. 403. 2.	110. 28–30.	VII. 406. 8–10.
110. 31–32.	VII. 406. 14–18.	111. 1–12.	VII. 406. 19–34.
112. 3–5.	VI. 442. propositio	114. 5–7.	VI. 448. 39.
114. 8–10.	VI. 446. 39–447. 2.	114. 11–32.	VI. 447. 5–25.
115. 1–2.	VI. 447. 25.	115. 3–15.	VI. 447. 39–448. 11.
116. 5–12.	VI. 449. 4.	116. 21–27.	VI. 449. 9.
117. 23–24.	VI. 443. 17.	117. 28–30.	VI. 447. 5–7.
118. 5–19.	VII. 601. 20–33.	119. 20–33.	VII. 610. 3.
120. 1–3.	VI. 449. 30.	133. 12–16.	VII. 560. 11–13.
133. 17–19.	VII. 560. 14–19.	133. 22–23.	VII. 560. 21–22.
133. 26.	VII. 560. 24, 26–27.	133. 27–30.	VII. 560. 31–33.
133. 30–32.	VII. 560. 35–37.	133. 32–34.	VII. 561. 3.
134. 1–2.	VII. 561. 40.	134. 16–17.	VII. 563. 35–36.
135. 6–21.	VII. 556. 9–23.	137. 5–14.	VII. 557. 17–26.
137. 15–22.	VII. 557. 35–558. 3.	139. 1–11.	VII. 402. 18–25.
139. 11–13.	VII. 404. 25–27.	139. 13–26.	VII. 404. 27–39.
139. 27–32.	VII. 408. 11–16.	139. 32–34.	VII. 405. 33–34.
140. 1–3.	VII. 405. 33–37.	144. 2–4.	VII. 402. 9–10.
144. 12–14.	VII. 407. 38–408. 10	144. 14–18.	VII. 408. 5.
144. 19–21.	VII. 404. 5.	144. 21–29.	VII. 407. 14–24.
144. 30–31.	VII. 405. 10–12.	145. 2–6.	VII. 406. 11.
145. 7.	VII. 408. 11.	145. 10–13.	VII. 410. 1–4.
145. 13–15.	VII. 409. 30–33.	145. 20–29.	VII. 411. 11–22.
145. 30–33.	VII. 412. 35–37.	146. 1–2.	VII. 411. 38–39.
146. 3–11.	VII. 412. 8–18.	146. 15–21.	VII. 412. 25–33.
146. 21–26.	VII. 413. 24–28.	146. 27–31.	VII. 409. 3–4.
146. 31–33.	VII. 409. 1–2.	146. 33–34.	VII. 408. 23–24.
147. 1–5.	VII. 408. 25–32.	147. 13–18.	VII. 408. 30.
147. 23–30.	VII. 408. 17–22.	150. 17–23.	III. 649. 21.
150. 27–33.	III. 650. 18.	151. 1–34.	III. 650. 24–651. 1, 7.
152. 1–4.	III. 651. 18–19.	152. 5–18.	III. 651. 20–31.
152. 31–33.	III. 652. 3.	153. 1–7.	III. 652.

Búzafajok oldal, sor	PÖM kötet, oldal, sor	Búzafajok oldal, sor	PÖM kötet, oldal, sor
153. 8–9.	III. 649. 28–30.	153. 11.	III. 642. 35.
153. 12.	III. 642. 35.	153. 12–13.	III. 642. 36.
153. 13–14.	III. 642. 17.	153. 14.	III. 642. 17.
153. 14–15.	III. 645. 37.	153. 16.	III. 643. 22.
153. 17–19.	III. 642. 18.	153. 19–23.	III. 642. 8.
153. 23–24.	III. 652. 14.	153. 25–28.	III. 652. 16–19.
153. 28–30.	III. 652. 23.	153. 31–33.	III. 649. 28.
154. 2–31.	III. 652. 22–653. 18.	154. 32–34.	III. 653. 27–29.
155. 1–34.	III. 653. 30–654.	156. 1–34.	III. 654–655. 7.
157. 1–26.	III. 655. 29.	183. 10–15.	VI. 559. 35–37.
183. 16–24.	VI. 562. 5–14.	183. 25–33.	VI. 562. 15–29.
184. 8–10.	VI. 255. 34.	184. 18–25.	VI. 561. 19–31.
184. 27–30.	VI. 561. 19–31.	185. 23–28.	VI. 561. 31–36.
185. 29–33.	VI. 522. 31.	186. 1–17.	VI. 522. 34–523. 10.
186. 18–20.	VI. 563. 4–6.	186. 21–22.	VI. 563. 15–17.
187. 17–27.	VI. 559. 24–35.	191. 14–18.	VI. 523. 23–27.
191. 19.	VI. 523. 37–39.	191. 20–23.	VI. 523. 35–37.
199. 14–18.	VI. 540. 4.	199. 19–21.	VI. 540. 12.
200. 7–11.	VI. 541. 26–28.	200. 12–17.	VI. 541. 36–39.
200. 20.	VI. 541. 38.	200. 21–33.	VI. 542. 28–31.
204. 6–10.	VI. 542. 34–39.	204. 12–14.	VI. 541. 14–17.
204. 15–21.	VI. 541. 18–20.	208. 31–33.	IV. 432. 1.
209. 1–11.	IV. 432.	209. 12–30.	IV. 416. 7–37.
201. 9–26.	VII. 123. 35–124. 11.	210. 28–33.	IV. 382. 34–38.
211. 1–2.	IV. 382. 38–39.	211. 10–16.	IV. 383. 1–5.
211. 17–20.	IV. 383. 8–11.	211. 25–30.	IV. 383. 16–22.
211. 30–33.	VII. 123. 30.	212. 4–24.	IV. 383. 23–384. 5.
212. 30–33.	IV. 448.	215. 1–14.	IV. 396. 28–39.
215. 15–32.	IV. 397. 6–22.	217. 6–14.	IV. 399. 39.
217. 15–26.	IV. 402. 26–32.	217. 27–30.	IV. 403. 28.
217. 30–33.	IV. 403. 35.	218. 1–2.	IV. 403. 35–36.
218. 3–13.	IV. 402.	218. 14–18.	IV. 402. 23–24.
218. 24–27.	IV. 434. 26.	218. 28–33.	IV. 403.
219. 24–28.	IV. 399. 19–21.	219. 29–33.	IV. 399. 24.
220. 1–7.	IV. 399.	221. 19–20.	IV. 435. 5–6.
221. 21–25.	IV. 435. 11–17.	221. 30–33.	IV. 434. 38.
222. 1–4.	IV. 435. 1–5.	222. 5–25.	IV. 384. 14–31.
223. 23–33.	IV. 433. 9–18.	224. 9–30.	IV. 411. 5–26.

Búzafejek oldal, sor	PÖM kötet, oldal, sor	Búzafejek oldal, sor	PÖM kötet, oldal, sor
224. 31–33.	IV. 414. 23.	225. 1–10.	IV. 414. 23.
225. 10–16.	IV. 418. 9–16.	225. 19–23.	IV. 411. 31–35.
225. 25–28.	IV. 380. 18–20.	225. 29–33.	IV. 381. 22.
226. 1–14.	IV. 381. 25–36.	226. 23–33.	IV. 381. 36–382.
227. 1–4.	IV. 382. 2.	227. 19–24.	IV. 454.
227. 25–29.	IV. 453. 7–9.	227. 30–31.	IV. 441. 12–14.
228. 3–8.	IV. 441. 16.	228. 14–17.	IV. 441. 22.
232. 10–17.	VI. 583. 11–16.	238. 30–31.	VI. 592. 12–13.
238. 31–33.	VI. 591. 25.	239. 1–2.	VI. 591. 30.
239. 7–23.	VI. 591. 12–20.	240. 7–8.	VI. 586. 35.
240. 9–15.	VI. 584. 5–9.	240. 19–33.	VI. 593. 4–17.
241. 1–2.	VI. 593. 17–18.	241. 4–5.	VI. 583. 31–33.
241. 11–17.	VI. 588. 7–12.	241. 18–26.	VI. 584. 11–19.
241. 27–29.	VI. 584. 29–31.	241. 31–33.	VI. 584. 24–26.
242. 8–18.	VI. 588. 13–22.	242. 22–32.	VI. 587. 3–12.
255. 21–26.	VI. 598. 1–4.	257. 9–29.	VI. 595. 1–20.
257. 30–33.	VI. 595. 21–23.	258. 2–6.	VI. 595. 20–23.
259. 3–12.	VI. 600. 5–14.	261. 27–29.	VI. 601. 28–30.
261. 29–32.	VI. 600. 14–16.	261. 32–33.	VI. 600. 16.
262. 1–10.	VI. 600. 16–23.	262. 19–24.	VI. 601. 8–12.
263. 5–9.	VI. 601. 34–37.	263. 33–34.	VII. 423. 33.
264. 1–4.	VII. 423. 33–37.	264. 12–20.	VII. 189. 25–33.
264. 21–23.	VI. 602. 30–32.	264. 24–25.	VI. 602. 36–38.
264. 26–27.	VI. 602. 35–36.	264. 27–30.	VI. 603. 1–3.
265. 19–34.	VI. 610. 29–611. 4.	266. 1.	VI. 611. 5.
266. 13–22.	VI. 610. 20–28.	266. 23–25.	VI. 611. 8–10.
268. 2–15.	VI. 672. 9–21.	272. 30–33.	VI. 651. 37–39.
273. 1–4.	VI. 652. 1–4.	277. 17–21.	VI. 654. 16–19.
280. 24–26.	VI. 625. 11–14.	281. 1–3.	VI. 625. 11–14.
281. 12–33.	VI. 625. 28–626. 11.	282. 1–2.	VI. 626. 11.
283. 1–3.	VI. 629. 10–12.	283. 30–33.	VI. 627. 38–628. 1.
284. 1–4.	VI. 628. 2–5.	284. 7–14.	VI. 628. 8–15.
284. 22–30.	VI. 630. 31, 37.	285. 27–33.	VI. 631. 8–14.
286. 13–21.	VI. 633. 5–11.	286. 22–24.	VI. 632. 12–13.
286. 25–26.	VI. 632. 17–18.	287. 6–10.	VI. 632. 18–21.
287. 12.	VI. 633. 28.	287. 15–19.	VI. 633. 36–39.
287. 31–32.	VI. 633. 37–39.	287. 34.	VI. 633. 29.
288. 1–3.	VI. 633. 29–31.	288. 4–12.	VI. 633. 31–35.

Búzafejek oldal, sor	PÖM kötet, oldal, sor	Búzafejek oldal, sor	PÖM kötet, oldal, sor
288. 13–28.	VI. 634. 12–21.	290. 12–33.	VI. 636. 8–36.
291. 1–2.	VI. 636. 36.	292. 30–33.	VI. 637. 19–20.
293. 29–32.	VI. 637. 31–33.	294. 1–4.	VI. 637. 39–638. 3.
296. 3–4.	VI. 640. 5–6.	296. 5–8.	VI. 640. 1–5.
296. 11–13.	VI. 640. 6–8.	296. 21–26.	VI. 640. 8–13.
297. 5–6.	VI. 640. 12, 18.	297. 9–10.	VI. 641. 24–26.
297. 12–14.	VI. 640. 21–23.	297. 16–17.	VI. 637. 19–20.
297. 18–21.	VI. 640. 23–26.	297. 21–29.	VI. 640. 28–37.
297. 31–33.	VI. 641. 32–34.	298. 1–2.	VI. 641. 34–35.
298. 3–4.	VI. 641. 37–38.	300. 1–3.	VI. 639. 13.
300. 21–25.	VI. 638. 35–38.	300. 26–33.	VI. 639. 13.
302. 12–14.	VI. 642. 1–3.	302. 23–25.	VI. 642. 3–4.
302. 25–31.	VI. 642. 4–5.	302. 31–33.	VI. 642. 5–9.
303. 1–2.	VI. 642. 5–9.	303. 3–4.	VI. 642. 4–5.
303. 14–29.	VI. 642. 10–23.	303. 30–32.	VI. 642. 36–37.
304. 16–22.	VI. 43. 7–12.	304. 26.	VI. 643. 16.
305. 4–9.	VI. 643. 16–19.	305. 20–21.	VI. 643. 23–24.
305. 25–31.	VI. 643. 26–31.	306. 13–14.	VI. 543. 36–37.
313. 13–18.	VI. 645. 1–5.	314. 5–6.	VI. 645. 16–18.
314. 15–17.	VI. 645. 36.	318. 6–18.	VI. 646. 27–37.
322. 33.	VI. 646. 38–39.	325. 15–18.	VI. 647. 2–5.
325. 31–33.	VI. 647. 39–648. 1.	326. 4–8.	VI. 648. 5–9.
327. 3–13.	VI. 648. 10–20.	327. 13–20.	VI. 648. 25–31.
327. 21–23.	VI. 649. 31–32.	327. 29–30.	VI. 649. 32.
328. 7–8.	VI. 649. 11–13.	328. 24–26.	VI. 649. 36–39.
328. 29–33.	VI. 650. 14.	329. 1–4.	VI. 650. 14–21.
329. 19–27.	VI. 650. 22–31.	330. 12–17.	VI. 650. 34–39.
332. 27–30.	VI. 651. 37–39.	333. 13–19.	VI. 653. 10–21.
336. 7–21.	VI. 656. 7–17.	337. 28–29.	VI. 657. 9–10.
338. 26–27.	VI. 657. 26–28.	339. 7–16.	VI. 657. 20–29.
339. 29–31.	VI. 658. 14–16.	342. 27–30.	VI. 664. 31–33.
342. 31–33.	VI. 664. 39–665. 1.	343. 1–8.	VI. 664. 39–665. 13.
343. 11–22.	VI. 666. 36–667. 6.	343. 24–28.	VI. 666. 33–36.
344. 3–7.	VI. 667. 8–12.	344. 9–14.	VI. 667. 13–21.
348. 17–19.	VI. 735. 24–26.	349a. 20–22.	VI. 735. 18–20.
349a. 29–31.	VI. 730. 8–10.	349b. 25–27.	VI. 724. 20–23.
349b. 29–33.	VI. 723. 18.	350. 1–2.	VI. 723. 18–21.
350. 7–14.	VI. 723. 21–24.	350. 16–18.	VI. 723. 38–39.

Búzafejek oldal, sor	PÖM kötet, oldal, sor	Búzafejek oldal, sor	PÖM kötet, oldal, sor
350. 19–20.	VI. 724. 5–7.	350. 21–22.	VI. 723. 31–32.
350. 22–24.	VI. 723. 29–30.	350. 24–26.	VI. 723. 32–33.
350. 26–29.	VI. 724. 22–23.	350. 29–33.	VI. 725. 32–36.
351. 1.	VI. 725. 36.	352. 14–15.	VI. 731. 10–11.
355. 23–28.	VI. 733. 26–31.	356. 14–18.	VI. 731. 13–16.
356. 20–22.	VI. 732. 32–34.	356. 22–29.	VI. 733. 17–23.
361. 14–22.	VI. 739. 24–34.	361. 22–24.	VI. 740. 7–9.
361. 24–33.	VI. 740. 23.	362. 1–8.	VI. 740. 23–39.
364. 10–12.	VI. 734. 4–7.		